

Czesława Zawrotniak
Akademia Muzyczna w Krakowie
czeslawa.zawrotniak@amuz.krakow.pl

Czasopisma muzyczne jako obszar międzynarodowej współpracy bibliotek

Streszczenie: Artykuł zawiera krótką charakterystykę czasopism muzycznych, historię ich powstania, a następnie omawia genezę i realizację międzynarodowego projektu, którego celem początkowo było opracowanie bibliografii czasopism muzycznych publikowanych na świecie w XIX w. Z czasem, dzięki zastosowaniu nowoczesnych technologii, podjęto prace nad tworzeniem elektronicznych pełnotekstowych baz danych światowych czasopism muzycznych. W projekcie uczestniczą biblioteki muzyczne z 20 krajów, w tym z Polski.

Słowa kluczowe: czasopisma muzyczne, historia prasy muzycznej, międzynarodowa współpraca bibliotek, biblioteki muzyczne, RIPM.

Wprowadzenie

RIPM, czyli Répertoire International de la Presse Musicale¹ stanowi jedno z czterech przedsięwzięć (tzw. „R”-projektów) podjętych w ramach działalności międzynarodowego stowarzyszenia bibliotek muzycznych International Association of Music Libraries (IAML). Stowarzyszenie to istnieje od 1949 r., a powołane zostało w odpowiedzi na ogromną potrzebę chwili, bowiem po II wojnie światowej wiele bibliotek muzycznych przestało istnieć, wiele zbiorów muzycznych uległo rozproszeniu. W celu ustalenia lokalizacji zbiorów nutowych (rękopisów i druków muzycznych) i ich szczegółowych danych bibliograficznych, utworzono IAML, a jego pierwszym, wielkim przedsięwzięciem był projekt „R” – RISM (Répertoire International des Sources Musicales), którego naczelnym zadaniem było opracowanie międzynarodowej bibliografii źródeł muzycznych. Bibliotekarze muzycy z wielu krajów włączyli się do prac nad tworzeniem wspólnego katalogu, opracowując źródłowe zasoby swoich bibliotek oraz dostępne materiały z innych ośrodków.

Jednakże ambicje nowo powstałego stowarzyszenia IAML sięgały dalej. W 1966 r. rozpoczęto realizację projektu RILM (Répertoire International de la Littérature Musicale) polegającego na tworzeniu wspólnej bibliografii publikacji z zakresu literatury muzycznej, czyli tekstów o muzyce w szerokim ujęciu, dotyczących nie tylko historii i teorii muzyki, ale także takich dziedzin jak: instrumentoznawstwo, akustyka, historia sztuki, edukacja muzyczna czy psychologia i socjologia muzyki, by wymienić jedynie część z nich. Katalog ten – współtworzony przez wiele bibliotek członkowskich stowarzyszenia IAML – stanowi bazę abstraktową zawierającą dane bibliograficzne publikacji. Należą do nich m.in.: słowniki i encyklopedie muzyczne, traktaty muzyczne, monografie, materiały konferencyjne, katalo-

¹ Wymieniona nazwa w języku francuskim została przyjęta ze względów praktycznych – jej skrót jest prosty w wymowie; używana jest również wersja angielska: Retrospective Index to Music Periodicals i niemiecka: Internationales Repertorium der Musikzeitungen.

gi dzieł kompozytorów, naukowe opracowania, recenzje. Jest to niewątpliwie najbardziej przydatne źródło wiedzy dla muzykologów, teoretyków muzyki, dziennikarzy muzycznych, muzyków oraz pedagogów. Dostarcza informacji z zakresu literatury muzycznej wydawanej na świecie. Obecnie RILM jest niezwykle prężną organizacją realizującą kolejne projekty, odpowiadając na potrzeby swoich użytkowników i wykorzystując możliwości nowych technologii.

W porządku chronologicznym kolejnym „R”-projektem był RIdIM (Répertoire International de l’Iconographie Musicale), czyli międzynarodowa bibliografia ikonografii muzycznej. Jest to niezwykle ciekawe przedsięwzięcie podjęte w 1971 r., którego przedmiotem są obiekty z zakresu sztuk plastycznych, tj. malarstwa, rzeźby itp., powiązane tematycznie z muzyką. Bibliograficzną bazę danych wraz ze zdjęciami i objaśnieniami dotyczącymi obiektów tworzą bibliotekarze bibliotek muzycznych różnych instytucji.

Czwarty, ostatni z „R”-projektów to RIPM (Répertoire International de la Presse Musicale), będący tematem głównym niniejszego artykułu, został powołany do życia w 1980 r. Dotyczy on czasopism muzycznych publikowanych na całym świecie od XIX w. do połowy XX w.

Prasa muzyczna – charakterystyka i geneza powstania

Tytułem wprowadzenia – nie pretendując do pełnej charakterystyki zagadnienia, gdyż nie ono jest zasadniczym przedmiotem naszych rozważań – spróbujmy dokonać ogólnej charakterystyki prasy muzycznej i jej początków.

Prasę muzyczną najprościej można zdefiniować jako zbiór czasopism poświęconych problematyce związanej z muzyką i życiem muzycznym. Uzupełnieniem w stosunku do nich są teksty o muzyce zamieszczane w prasie codziennej (np. felietony), a także artykuły w czasopismach społeczno-kulturalnych.

W zależności od rodzaju odbiorców, czasopisma muzyczne mogą mieć charakter naukowy – te przeznaczone są dla muzykologów czy teoretyków muzyki („Muzyka”, „Teoria Muzyki: Studia – Interpretacje – Dokumentacje”) bądź specjalistyczny – np. czasopisma dotyczące określonego instrumentu czy danego gatunku muzyki, skierowane do muzyków zawodowych i miłośników sztuki muzycznej (np. „Harfa”, „Jazz Forum”). Do tej grupy należą także czasopisma edukacyjne wykorzystywane przez pedagogów w pracy zawodowej („Wychowanie Muzyczne w Szkole”). Chyba najchętniej czytane są jednak publikacje dostarczające różnorodne informacje, m.in. na temat ważnych wydarzeń ze świata muzycznego w kraju i na świecie, ciekawych publikacji itp. („Ruch Muzyczny”, „Twoja Muza”).

Z punktu widzenia prezentowanej tematyki, w publicystyce muzycznej odnaleźć można artykuły dotyczące artystów czy też zagadnień teoretycznych, wykonawczych, edukacyjnych itp., związanych z muzyką oraz teksty na temat życia muzycznego, np. recenzje koncertów, występów, konkursów muzycznych, recenzje nowości wydawniczych itd. Szereg pism muzycznych zawiera kalendarium wydarzeń dotyczących ważnych rocznic czy jubileuszy

w środowisku muzycznym danego miasta, kraju czy na świecie, a także wzmianki o aktualnych wydarzeniach.

Periodyki muzyczne mogą zawierać zapis utworu muzycznego w postaci drukowanej lub nagrania na płycie, zwykle jako dodatki do numeru. Obecnie, w dobie internetu, obok czasopism drukowanych, coraz więcej tytułów pojawia się wyłącznie w postaci cyfrowej lub w obu wersjach („De Musica”).

Jaka jest rola czasopism muzycznych? Pisze o tym znawca tematu w taki oto, nieco poetycki sposób: *Czasopisma muzyczne ukazują, rejestrują i wywierają wpływ na życie muzyczne, w tym na nasz gust muzyczny. Udostępniają masę informacji, wiadomości, recenzji i ciekawostek oddających brzmienie muzycznego świata swoich czasów i dostarczają historykom i komentatorom bogactwo materiałów, które nie trafiają do książek drukowanych. Tak jak książki wyznaczają kamienie milowe w danej tematyce, czasopisma chodzą małymi kroczkami, wchodzą na fałszywe ścieżki, w ślepe uliczki i tak wędrując, po drodze dostarczają rozrywki, radości i wiedzy².*

Z historii prasy muzycznej

Jak podaje słownik *Larousse de la musique*, pierwsze teksty publicystyczne zawierające bieżące wiadomości o muzyce, kroniki, bibliografie, sprawozdania, suplementy muzyczne, początkowo ukazywały się w dziennikach i czasopismach o charakterze ogólnym (...) i dopiero na początku XVIII w. można obserwować pierwsze próby publikowania periodyków muzycznych w pełnym tego słowa znaczeniu. Ponadto były to raczej wydawnictwa broszurowe (np. „*Critica Musica*” J. Matthesona, 1772; „*Critischer Musicus*” J. A. Scheinego, 1737–1740) lub utwory muzyczne (zbiór melodii, uwertury itd.), którym towarzyszyły lub nie rozważania na temat muzyki. Poza kilkoma wyjątkami, stosunkowo często publikacje te szybko przestawały się ukazywać. Więcej tytułów wydawano w II połowie XVIII w., zwłaszcza w Niemczech, Francji, Wielkiej Brytanii, Austrii i Rosji, ale dopiero w XIX w. stanęły się prawdziwymi pismami i periodykami muzycznymi (np. „*Allemeine musikalische Zeitung*” J. F. Rochlitz, „*La Revue musicale*” F.-J. Fetisa czy „*Neue Zeitschrift für Musik*” R. Schumanna, „*The Musical World*” i in.). Ich wielka obfitość i różnorodność sprawiły wkrótce, że poszczególne tytuły zaczęły się specjalizować. Czasopisma o tematyce ogólnej przekształcały się w pisma o określonym profilu: muzykologicznym – publikowane przez naukowców lub stowarzyszenia muzykologów, monograficznym – dedykowane jednemu kompozytorowi (np. „*Beethoven-Jahrbuch*”) czy też poświęcone określonemu rodzajowi muzyki (np. muzyce ludowej, chóralnej, wojskowej, kościelnej, teatralnej), wybranemu instrumentowi (organy, skrzypce, instrumenty dęte) lub naukom pomocniczym jak edukacja muzyczna, bibliografia, edytorstwo muzyczne³.

Na tym tle początki i rozwój polskiej prasy muzycznej przedstawiają się bardzo dobrze zważywszy, że przypadły one na trudne czasy zaborów. Jak pisze wybitny bibliograf, mu-

² WAGSTAFF, J. Periodicals. W: *The Oxford Companion to Music* [online]. [Dostęp 16.08.2017]. Dostępny w: <http://www.oxfordmusiconline.com/>.

³ FEDOROV, V. Périodique. W: Dufourcq, R. (red.). *Larousse de la musique: ouvrage en 2 volumes [M–Z]*. Paris: Librairie Larousse, 1957, s. 179–180.

zykolog i bibliotekarz muzyczny Kornel Michałowski, czasopisma muzyczne pojawiły się na ziemiach polskich na początku XIX w. Pierwszym z nich był „Tygodnik Muzyczny” założony przez kompozytora i pedagoga – Karola Kurpińskiego w 1820 r. W XIX w. wydawano ok. 30 tytułów, ale część z nich – podobnie jak w przypadku prasy muzycznej w innych krajach w tamtym okresie – była wydawana stosunkowo krótko. Do tych, które przetrwały i były szczególnie cenione należą: „Ruch Muzyczny” publikowany w Warszawie od 1857 r. (z przerwami jest publikowany do dziś), „Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne” wydawane od 1883 r. w Warszawie.

Po odzyskaniu niepodległości nastąpił prawdziwy rozkwit polskiego czasopiśmiennictwa muzycznego. Tylko do 1939 r. ukazywało się ok. 80 tytułów, z których część zaledwie przez kilka lat, ale wśród tych, które przetrwały znajdują się tak wartościowe tytuły jak np. miesięcznik „Muzyka” ukazujący się od 1924 r. poruszający różne tematy związane z muzyką, kwartalnik „Młoda Polska” założony przez młodych polskich kompozytorów, wydawany w latach 1934–1939 czy też pierwsze pismo muzykologiczne „Kwartalnik Muzyczny” (od 1911 r.)⁴.

O znaczeniu polskich czasopism muzycznych i życia muzycznego w Polsce za granicą świadczy fakt, że informacje o ważniejszych wydarzeniach w kraju czy o wyróżniających się polskich artystach pojawiały się w muzycznej prasie zagranicznej. Słynny brytyjski periodyk „The Musical Times” w 1937 r. przywołał teksty zamieszczone w czasopiśmie „Muzyka” poświęcone polskim kompozytorom Janowi Adamowi Maklakiewiczowi oraz Bolesławowi Woytowiczowi, przedstawiając biogramy artystów oraz wykaz tytułów ich kompozycji⁵.

RIPM, czyli sprzeciw wobec frustracji

Rozwój muzyki w dobie romantyzmu zbiega się równolegle z rozwojem dziennikarstwa muzycznego i zakładaniem wielkiej ilości periodyków zajmujących się – w całości lub częściowo – działalnością muzyczną. Ponadto rosnące zainteresowanie prasy muzyką i życiem muzycznym, zauważalne najpierw w latach 30-tych i 40-tych XIX wieku, utrzymywało się do XX wieku. Czasopisma ściśle muzyczne, felietony w codziennej prasie, artykuły w pismach literackich i czasopismach teatralnych oraz w magazynach mody, jak również grafiki i litografie w czasopismach ilustrowanych stanowią w związku z tym źródło dokumentacyjne o prawdziwie ogromnych rozmiarach i o podstawowej i niekwestionowanej wartości dla historyka muzyki⁶.

Robert Cohen wyjaśnia dalej, że choć zawarte w czasopismach informacje dotyczące muzyki były niezwykle liczne to niestety, nie korzystano z nich z dwóch powodów: po pierw-

⁴ MICHAŁOWSKI, K. Bibliografia muzyczna czasopism w Polsce. W: *Biblioteka Muzyczna – Music Library 1983-1984*. Warszawa: SBP Sekcja Bibliotek Muzycznych, 1986, s. 35–36.

⁵ CALVORESSI, M. D. Music in the foreign press. *The Musical Times* 1937, vol. 78, nr 1131, s. 428. ISSN 0027-4666.

⁶ COHEN, R. H. An Introduction to the Four „R”: Le RILM du XIXe siècle. *Periodica Musica* [online]. 1983, vol. 1, s. 1. [Dostęp 22.07.2017]. ISSN 0822-7594. Dostępny w: <http://www.ripm.org/pdf/PeriodicaMusica/pm01.pdf>.

sze – niewiele bibliotek miało w swoich zbiorach te periodyki, po drugie – potencjalni czytelnicy napotykali na trudności, próbując zlokalizować określone informacje w dostępnych źródłach⁷.

Szczególnie dotkliwie odczuwano brak odpowiedzi na najbardziej podstawowe pytania związane z prasą muzyczną dotyczące kompetentnych krytyków muzycznych (za wyjątkiem kilku bardzo znanych nazwisk), czasopism najlepiej dokumentujących życie muzyczne czy najbardziej wartościowych z punktu widzenia badań naukowych. Ponadto wyszukiwanie niezbędnych informacji polegało na żmudnym wertowaniu, strona po stronie, kolejnych roczników. Jak opowiada o tym przyszły założyciel RIPM – H. Robert Cohen – *sytuacja ta wywoływała powszechne poczucie frustracji wśród wielu czytelników zainteresowanych zawartością czasopism muzycznych, aż w końcu uzmysłowiło, że nadszedł czas, aby opracować dokumentalne bogactwo prasy muzycznej w sposób systematyczny*⁸. W takiej to atmosferze zrodził się RILM.

Początkowo utworzony w celu rozwiązania zasygnalizowanych problemów, w swojej dalszej historii, czwarty projekt IAML przerodził się w organizację śmiało podejmującą nowe wyzwania. Obecnie RIPM jest jednym z najbardziej produktywnych przedsięwzięć wydawniczych w historii muzykologii. Podobnie jak w przypadku wcześniej powołanych projektów „R”, instytucjami wspomagającymi powstanie i działalność organizacji były: IAML, International Musicological Society oraz działające przy UNESCO Council for Philosophy and Humanities.

Na początku istnienia RIPM utworzone zostały dwa ośrodki badawcze – jeden europejski z siedzibą w Parmie (Włochy) kierowany przez Elvidio Suriana i Marcella Conatiego, drugi w Ameryce Północnej w Vancouver pod kierunkiem H. Roberta Cohena. Było to optymalne rozwiązanie mające na celu ułatwienie kontaktu i współpracy bibliotek z krajów Europy i obu Ameryk z centralnymi ośrodkami. Oczywiście oba ośrodki ściśle ze sobą współpracowały – ich zadaniem było gromadzenie i opracowanie materiałów źródłowych. Działalność RIPM przebiegała pod patronatem macierzystego stowarzyszenia IAML, co zapewniało i ułatwiało współpracę międzynarodową z bibliotekami krajów członkowskich. Podobnie jak w przypadku poprzednich „R”-projektów, organizowano grupy robocze w krajach uczestniczących w pracach RIPM, które współpracowały z właściwym dla nich ośrodkiem centralnym.

Wkrótce powstała grupa robocza w RFN na Uniwersytecie Jana Gutenberga w Moguncji (Instytut Muzykologii) kierowana przez prof. dr Christopha Hellmuta Mahlinga, która podjęła zadanie utworzenia archiwum niemieckojęzycznych czasopism muzycznych. Kolejną grupę utworzono w Kanadzie na Uniwersytecie w Laval z zamiarem opracowania czaso-

⁷ COHEN, R. H. RIPM: The first twenty-five years (1981–2002). *Periodica Musica* [online]. 2005, vol. 10/11, s. 1. [Dostęp 22.07.2017]. ISSN 0822-7594. Dostępny w: <http://www.ripm.org/pdf/PeriodicaMusica/pm10.pdf>.

⁸ COHEN, R. H. RIPM: An Overview: The paper presented at the Conference of the Music Library Association, 6 March 1985. *Periodica Musica* [online]. 1985, vol. 3, s. 31. [Dostęp 24.07.2017]. ISSN 0822-7594. Dostępny w: <http://www.ripm.org/pdf/PeriodicaMusica/pm03.pdf>.

pism muzycznych w języku francuskim. Podobnie we Francji – założona tam grupa robocza miała opracować XIX-wieczną prasę francuską.

Wszystkie wymienione projekty mogły być realizowane dzięki grantom lub innego rodzaju wsparciu finansowemu ze strony rodzimych instytucji, władz lokalnych oraz organizacji wspomagających naukę i kulturę.

W celu zapewnienia przedsięwzięciom podejmowanym przez RILM międzynarodowego charakteru, powołano komisję mieszaną (Commission Internationale Mixte), w skład której weszli przedstawiciele (naukowcy, bibliotekarze i archiwiści) ze wszystkich krajów, których ośrodki zgłosiły się do współpracy, tzn.: Anglii, Francji, Kanady, Polski, RFN, Szwecji, USA, Węgier i Włoszech⁹. W kolejnych latach działalności komisji, jej skład był uzupełniany o przedstawicieli krajów przystępujących do prac RIPM. Powstały również dwie komisje robocze o międzynarodowym składzie – przedmiotem pracy pierwszej z nich były problemy związane z indeksowaniem, drugiej – kwestie dotyczące bibliografii.

Wieloletnia współpraca i doświadczenie pozwoliło na zbudowanie struktury organizacji. Obecnie biblioteki podejmujące współpracę z RIPM – w zależności od stopnia ich zaangażowania – dzielą się na dwie grupy: Partner Libraries (biblioteki partnerskie) oraz Participating Libraries (biblioteki uczestniczące). Te pierwsze przygotowują wartościowe materiały z prasy muzycznej w masowej skali i udostępniają je do skanowania ośrodkowi centralnemu RIPM lub wykonują to samodzielnie. Natomiast Participating Libraries wysyłają znacznie mniejszą ilość materiałów do ośrodka centralnego w celu ich zeskanowania. Materiały udostępniane na stronie internetowej i we wszelkich publikacjach opatrywane są danymi bibliotek, które je przekazały, współtworząc tym samym internetowe archiwum czasopism muzycznych RIPM. Partner Libraries dodatkowo mogą korzystać z prawa do niższej opłaty za subskrypcję kolekcji Online Archive for Music Periodicals. Obecnie istnieje siedem dużych instytucji współpracujących z RIPM jako Partner Libraries¹⁰.

Współpracownikami RIPM są bibliotekarze zatrudnieni w bibliotekach, które włączyły się do realizacji zadań podejmowanych przez tę organizację¹¹. Poniższa tabela obrazuje udział poszczególnych krajów w podjętych wspólnie przedsięwzięciach pod względem liczby zaangażowanych bibliotekarzy (redaktorów) oraz liczby opracowanych tytułów czasopism.

⁹ RILM Annual Report 1981. *Fontes Artis Musicae* 1982, vol. 29, s. 154-169. ISSN 0015-6191; Polskę reprezentował Kornel Michałowski związany zawodowo z Oddziałem Zbiorów Muzycznych Biblioteki UAM w Poznaniu.

¹⁰ Są to: Curtis Institute of Music, Harvard Musical Association, Library of Congress, The Netherlands Muziek Instituut, New York Public Library, Sibley Library (Eastman School of Music), University of Maryland oraz Yale University. Por. Partner Libraries. W: *RIPM* [online]. [Dostęp 2.09.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/?page=PartnerLibraries>.

¹¹ Por. RIPM Contributors. W: *RIPM* [online]. [Dostęp 23.08.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/?page=Contributors>.

Tab. 1. Udział krajów w pracach RIPM za okres od 1980 r. do czerwca 2017 r.

L.p.	Nazwa kraju	Liczba redaktorów	Liczba tytułów czasopism
1.	Stany Zjednoczone	18	113
2.	Włochy	13	39
3.	Niemcy	8	15
4.	Kanada	7	14
5.	Holandia	4	5
6.	Rosja	3	8
7.	Grecja	3	4
8.	Hiszpania	3	3
9.	Belgia	2	2
10.	Czechy	2	2
11.	Francja	1	21
12.	Norwegia	1	9
13.	Meksyk	1	5
14.	Polska	1	5
15.	Węgry	1	4
16.	Argentyna	1	2
17.	Brazylia	1	1
18.	Chile	1	1
19.	Portugalia	1	1

Źródło: opracowanie własne.

Wnioski są oczywiste: liderami są przedstawiciele USA i Włoch. Stosunkowo dużą aktywność wykazują Niemcy i Kanada, zwłaszcza w porównaniu z pozostałymi krajami. Wyniki są w zasadzie podobne w obydwu kryteriach. Jedynie Francja wyróżnia się pod tym względem, mając tylko jednego reprezentanta i aż 21 opracowanych tytułów czasopism. Ta statystyka jest w pewnym sensie odzwierciedleniem historii RIPM. To właśnie – obok USA – Włochy, Niemcy i Francja najszybciej utworzyły grupy robocze i rozpoczęły opracowywanie swoich narodowych zbiorów czasopism muzycznych.

Niskie parametry wykazuje niemal połowa wymienionych krajów, a dotyczy to tych, które – w większości – borykają się z problemami gospodarczymi. W konsekwencji cierpi na tym kultura, czasem również i nauka, które traktowane są jako mniej istotne w obliczu innych narodowych problemów. W takich sytuacjach działalność bibliotek jest bardzo często niedofinansowana. Udział w projektach jest czasochłonny, wymaga nauki, szkoleń itp. Z doświadczenia autorki wynika, że w polskich warunkach praca na rzecz tego typu przedsięwzięć może odbywać się najczęściej jedynie w ramach obowiązków służbowych pracowników, co sprawia, że jest ona zwykle wykonywana jedynie dorywczo.

Działalność wydawnicza RIPM

W pierwszych latach aktywności, prace RIPM obejmowały mikrofilmowanie zbiorów czasopism muzycznych, ich opracowanie komputerowe, a następnie przygotowanie do druku w postaci bibliografii czasopism. Jednak dynamiczny rozwój technologii cyfrowych wpłynął znacząco na kolejne lata działalności tej organizacji. W 2000 r. zaczęto stosować nowy nośnik – CD-ROM. W końcu przyszła kolej na znacznie doskonalsze rozwiązanie, czyli serwer. Niezbędne programy komputerowe przygotowywał zespół współpracujących z RIPM informatyków we współpracy z doświadczonymi bibliotekarzami, których troską było i nadal pozostaje zapewnienie czytelnikom optymalnych narzędzi wyszukiwawczych dla tworzonych zasobów cyfrowych.

Dorobek wydawniczy RILM po 37 latach działalności jest imponujący. Do 2016 r., kiedy to zaprzestano wydawania publikacji drukiem, wydano 312 drukowanych tomów katalogów czasopism muzycznych z całego świata. Wprowadzając nowocześniejszy nośnik, opublikowano zbiór płyt CD-ROM za okres kilku lat, a w następnym etapie kolejne źródła elektroniczne. Są one najlepszą wizytówką RIPM. Składają się na nie trzy cyfrowe bazy danych: RIPM Retrospective Index to Music Periodicals – katalog czasopism oraz dwie pełnotekstowe bazy udostępniające obecnie roczniki 205 tytułów czasopism muzycznych dostępnych w wersji pełnotekstowej, obejmujących ponad milion stron druku.

Udostępnianie swoich cyfrowych zasobów RILM powierzył w 2004 r. znanej na całym świecie firmie EBSCO oferującej kolekcje czasopism elektronicznych z wielu dziedzin.

RIPM Retrospective Index to Music Periodicals

Jest to – chronologicznie – pierwsza elektroniczna baza RILM. W dosłownym tłumaczeniu to retrospektywny katalog czasopism muzycznych, w praktyce najlepiej charakteryzuje go jego zawartość. Jest to wykaz danych bibliograficznych czasopism uporządkowany w układzie chronologicznym, zawierający następujące dane: (1) data założenia czasopisma, (2) tytuł, podtytuł, (3) język, (4) rodzaj kolekcji.

Rys. 1. Fragment katalogu¹²

Źródło: RIPM Retrospective Index to Music Periodicals [online]. [Dostęp 2.09.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/?page=AllTitles&SortBy=date>.

Po kliknięciu myszką w wybrany tytuł ukazuje się ekran z danymi bibliograficznymi oraz najważniejszymi informacjami dotyczącymi tego czasopisma, tzn. geneza jego powstania, charakterystyka zawartości itp.

Rys. 2. Przykład charakterystyki polskiego czasopisma „Tygodnik Muzyczny”

Źródło: RIPM Retrospective Index to Music Periodicals (1760–1966) [online]. [Dostęp 2.09.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/index.php?page=JournalInfo&ABB=TYM>.

¹² Objaśnienia skrótów: ROI – RILM Retrospective Index to Music Periodicals; ROA – RILM Online Archive of Music Periodicals (Full Text); e-Lib – e-Library.

Retrospective Index to Music Periodicals liczy 232 tytuły czasopism muzycznych w 20 językach, w tym pięć w języku polskim.

Rys. 3. Tytuły polskich czasopism figurujących w bazie

Źródło: RIPM Retrospective Index to Music Periodicals [online]. [Dostęp 2.09.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/index.php?page=AllTitles&SortBy=language#POLISH>.

Niebawem liczba polskich tytułów czasopism muzycznych wzrośnie o pięć kolejnych. Zostały one komisyjnie zatwierdzone i są już uwzględnione w planach wydawniczych RIPM. Tytuły, o których mowa to:

- „Kwartalnik Muzyczny” (Warszawa, 1911–1914),
- „Gazeta Muzyczna” (Lwów, 1918–1921),
- „Muzyka” (Warszawa, 1924–1938),
- „Muzyka Polska” (Warszawa, 1934–1939),
- „Ruch Muzyczny” (Kraków, 1945–1949)¹³.

Warto dodać, że w pierwszych latach działalności RILM przyjął za cel opracowanie i udostępnienie tekstów przede wszystkim pochodzących z XIX w., ale z upływem czasu postanowiono rozszerzyć ramy czasowe o wiek XVIII i część wieku XX.

Online Archive for Music Periodicals i e-Library of Music Periodicals

Obydwa katalogi są tworzone równolegle, ale na nieco odmiennych zasadach. Online Archive for Music Periodicals: *O ile w latach 80. i 90. marzeniem było, by treści niezmiernie ważnej i wieloaspektowej części literatury ujrzały światło dzienne, obecnie jest oczywiste, że należy po prostu przesłać je do komputera w odpowiednim formacie, z szybkością kliknięcia myszką. Tak oto, po wielu latach przygotowań do ogromnego zadania di-*

¹³ Por. Forthcoming titles. W: RIPM [online]. [Dostęp 2.09.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/?page=Forthcoming>.

gitalizacji i udostępniania online większości czasopism, które RIPM opracowywał, po latach ciężkiej pracy, przy współpracy wielu osób i instytucji, RIPM Online Archive of Periodicals (Full-Text) został oficjalnie zainaugurowany w maju 2009 roku¹⁴. Baza ta zawierała wówczas 51 tytułów czasopism w 10 językach, w tym w języku polskim¹⁵.

Od 2009 r. Online Archive for Music Periodicals to wersja pełnotekstowa czasopism rejestrowanych i udostępnianych poprzez Retrospective Index to Music Periodicals. Online Archive stanowi niezwykle bogatą kolekcję czasopism muzycznych często niezbadanych, pochodzących z okresu wczesnego romantyzmu do okresu nowożytnego, dostępną online. Archiwum zawiera 138 tytułów czasopism wybranych przez międzynarodowych specjalistów. Dostarcza niezwykle wartościowe źródła na temat wszelkich aspektów działalności w zakresie muzyki i oferuje ogromne możliwości badawcze. Aktualizacja (dodawanie kolejnych roczników i nowych tytułów) dokonywana jest co sześć miesięcy.

Cechą wyróżniającą tę bazę jest sposób udostępniania jej zawartości. Oprócz wyszukiwania prostego i zaawansowanego istnieje możliwość zastosowania „browse mode”. W ostatniej opcji niezwykle pomocne w wyszukiwaniu są spisy treści sporządzone dla każdego numeru czasopisma. Poniższy przykład ilustruje strukturę opisu. Każda pozycja w spisie treści zawiera następujące elementy: (1) numer identyfikacyjny, (2) tytuł, podtytuły i komentarz redakcyjny, (3) nazwisko i imię autora artykułu, (4) strony ramowe.

RIPM#	Tytuł	Autor	Strona
No 20, Rok V			
Warszawa, dnia 5 (17) Października 1881 roku			
178	Autograf Chopin'a [List Chopina do Napoleona Ordy z 1848 roku]	[Anon.]	153-154
179	Wacław z Szamotuł Szamotulski sławny muzyk z XVI-go wieku (Dalszy ciąg, patrz Nr. 19) [Pieśń o weselu najjaśniejszego króla Zygmunta wtorego Augusta pierwszego 1553 roku. Wacław z Szamotuł. Gomółka. Monteverdi (Dokończenie nastąpi)]	Aleksander Poliński	154-155
180	F. Liszt jako kompozytor (D. c. - patrz Nr. 19) [D. c. n.]	Jan Kleczyński	155-157
181	Paulina Rivoli [Nekrolog]	[Anon.]	157
182r	Teatr [Warszawa: Meyerbeer, <i>Hugenoci</i> . Amalia Fossa. Dowiakowska. Panna Hermann]	Dr. Fantaus	157
183r	Koncerta [Warszawa: koncert Friedenthal (pianistki). Mendelssohn, <i>Sommernachtsraum</i> w transkrypcji Liszta. Chopin, Koncert e - moll. Schumann, Etiudy symfoniczne. Zarzycki. Raff, <i>Rigaudon</i> . Noskowski, dwa krakowiaki. Wieczór muzyczny Towarzystwa Muzycznego. Orkiestra pod dyrekcją Noskowskiego. Beethoven, Uwertura z <i>Coriolana</i> . Hofmann (pianista). Mendelssohn, Koncert g - moll. Brühl (śpiewaczka)]	Jan Kleczyński	157-158
184r	Nowości muzyczne [Czajkowski, 12. Morceaux pour piano op. 40]	[Anon.]	158
185r	Korrespondencje <i>Echa Muzycznego</i>		158-159
	Lublin, d. 9 Października 1881 r. [Koncerty Zygmunta Kotskiego (wiolonczelista) i Henryka Bobińskiego (pianisty). Programy 2 koncertów]	Wł. St.	158
	Lwów 6 Października [Sala Towarzystwa Muzycznego: koncerty Marceliny Czartoryskiej na cele dobroczynne pod dyrekcją K. Mikulego. Program 2 koncertów. Belza (deklamacje). Teatr: rozpoczęcie sezonu opery: Meyerbeer, <i>Hugenoci</i> . Olga René. Gerbicz. Panna Polewska (śpiewaczka)]	S.	159

Rys. 4. Przykład adnotowanego spisu treści czasopisma „Echo Muzyczne” 1881, vol. 5, nr 20
 Źródło: RIPM Online Archive for Music Periodicals [online]. [Dostęp 2.09.2017]. Dostępny w:
<https://www.ripmfulltext.org/Ripm/Digitization/MainDialog.aspx?mode=2&type=2>.

¹⁴ A brief introduction. W: *RIPM* [online]. [Dostęp 2.09.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/?page=About>.

¹⁵ *RIPM Annual Report* [online]. Amsterdam: IAML, 2009. [Dostęp 22.07.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/pdf/AnnualReports/2009Amsterdam.pdf>.

Charakteryzując kolekcję RIPM Online Archive, warto przytoczyć opinię jednego z jej użytkowników. W recenzji na jej temat, Stephen L. Mantz porównuje tę bazę z zasobami muzycznymi platformy cyfrowej JSTOR. Stwierdza, że *z punktu widzenia zawartości kolekcji, obydwa produkty są odmienne. RIPM Online Archive utrzymuje i udostępnia treści stosunkowo rzadkie, stanowiące podstawowe materiały źródłowe do badań. Publikacje archiwalne platformy JSTOR pochodzące z nieodległych czasów, oferują zasób, który w dużej mierze można najlepiej scharakteryzować jako podrzędny*¹⁶.

Oprócz cyfrowej kolekcji archiwalnej, RIPM rejestruje także niezwykle cenne i bogate zbiory archiwum obejmujące drukowane roczniki czasopism, mikrofilmy oraz fotokopie gromadzone od lat, które jeszcze nie były poddane komisyjnej ocenie, skanowaniu i opracowaniu, a w przyszłości mogłyby zostać włączone do zasobów elektronicznych. Wśród nich jest znaczna liczba roczników czasopism przekazanych przez biblioteki współpracujące.

e-Library of Music Periodicals to pełnotekstowa baza czasopism muzycznych stanowiąca suplement do RIPM Retrospective Index oraz Online Archive. Została uruchomiona w grudniu 2013 r., udostępniając teksty roczników 25 tytułów czasopism muzycznych. Obecnie liczba tytułów wzrosła do 100. Zaplanowana jako baza uzupełniająca, została inaczej zaprojektowana, zaś jej głównym atutem jest to, że wymaga mniejszego nakładu pracy w opracowaniu.

Utworzenie e-Library wynikało z potrzeby intensyfikacji działań w zakresie digitalizacji czasopism. Ilość materiałów była i jest ogromna. Szacuje się bowiem, że w okresie od 1750 r. do 1960 r. opublikowano ok. 4500 czasopism muzycznych, wśród nich z pewnością wiele ciekawych tytułów. W przypadku szczegółowego opracowania takiej mnogości tekstów potrzeba czasu i wysiłku. Dlatego aby przyspieszyć proces digitalizacji czasopism muzycznych, podjęto decyzję o utworzeniu e-Library, przy czym ustalono kryteria doboru publikacji przeznaczonych do tego celu. Są to przede wszystkim czasopisma, które nie zostały przyjęte do kolekcji Online Archive of Music Periodicals, następnie czasopisma o wysokim stopniu specjalizacji oraz te, których profil jest jedynie pobocznie związany z muzyką (np. pisma poświęcone sztuce teatralnej).

Przeszukiwanie zawartości zasobów e-Library odbywa się poprzez oprogramowanie OCR, często wykorzystywane w bibliotekach cyfrowych. Ma ono wiele zalet, jest niezwykle praktyczne, ale uzyskiwane wyniki wyszukiwania nie są w pełni relewantne, ponieważ program ten pomija kontekst. Jednak przyjęte rozwiązanie nie wymaga opracowania przez muzykologa i dzięki temu proces tworzenia tej kolekcji przebiega znacznie szybciej.

„Periodica Musica”

RIPM ma swoje „branżowe” pismo dostępne online – „Periodica Musica”, które zostało utworzone, aby umożliwić naukowcom, archiwistom i bibliotekarzom upowszechnianie informacji dotyczących XIX-wiecznej prasy związanej z muzyką i życiem muzycznym. Publikowane są w nim zazwyczaj krótkie artykuły na różne tematy, np. o szczególnie interesują-

¹⁶ COHEN, R. H., KNYSIAK, B. RIPM Online Archive of Music Periodicals (Full-text). Rec. MANTZ, S. L. W: *Notes* 2010, vol. 66, No. 4, s. 836-839. ISSN 0027-4380.

cych czasopismach, krytyce muzycznej, znaczących kolekcjach itp. Zawiera też sprawozdania z ciekawych spotkań, katalogi czasopism muzycznych, bibliografie prac naukowych na temat prasy muzycznej oraz informacje o bieżących i planowanych przedsięwzięciach RIPM¹⁷. Dotychczas ukazało się 10 numerów pisma w okresie od 1983 r. do 2005 r.

RIPM, czyli kreatywność, pomysłowość i zaangażowanie

Te właśnie cechy charakteryzują najlepiej RIPM. Można do nich dodać: umiejętność korzystania ze zdobyczy technologicznych, innowacyjność, dobrą organizację, determinację w pozyskiwaniu partnerów do współpracy, zaradność w zdobywaniu środków na swoją działalność.

Obecnie działalność RIPM jest finansowana w części we własnym zakresie dzięki opłatom za subskrypcję. Źródłami zewnętrznymi są środki przekazywane przez różne organizacje (głównie granty stowarzyszeń i fundacji wspierających rozwój nauki i kultury).

Plany na najbliższe lata przewidują dalsze rozszerzenie przyjętych ram czasowych opracowywanej prasy muzycznej o okres powojenny (1945–1966). Pomysł ten znakomicie wpisuje się we współpracę z RILM z uwagi na to, że zarówno RIPM, jak i RILM zajmują się podobnym rodzajem materiałów – literaturą muzyczną. Dlatego też ich zasoby wzajemnie się uzupełniają, oferując dostęp do periodyków muzycznych od 1760 r. do dziś.

Jak wykazują statystyki, liczba bibliotek współpracujących z RIPM stopniowo wzrasta. Obecnie organizacji tej zależy przede wszystkim na pozyskaniu partnerów z krajów Europy Wschodniej i Ameryki Łacińskiej. Prasa muzyczna z tych obszarów jest słabo znana i z pewnością byłaby interesującym uzupełnieniem kolekcji cyfrowych RILM.

Troską administratorów RIPM jest również jakość udostępnianych baz. Dlatego najbliższe plany przewidują także stworzenie wygodniejszego interfejsu do wyszukiwania we wszystkich trzech istniejących elektronicznych zasobach jednocześnie.

W celu upowszechnienia swojej działalności i pozyskania czytelników, RIPM nawiązał współpracę w 2015 r. z Wikipedią. Oprócz informacji o źródłach muzycznych, subskrybenci uzyskują dodatkowy bezpośredni dostęp do cyfrowych zasobów RIPM ze strony Wikipedii.

Do najnowszych projektów RILM należy tworzenie kolejnej pełnotekstowej bazy czasopism o nazwie RIPM Jazz Periodicals, która zostanie uruchomiona jesienią w 2017 r. i na początek udostępni 100 tytułów czasopism o tematyce jazzowej.

Na koniec – w nawiązaniu do innowacyjności RIPM i otwartości na wszelkie nowości techniczne – autorka proponuje coś innego, mniej poważnego niż dotychczasowe rozważania, nie wychodząc jednak poza kontekst głównego tematu. Poniżej zamieszczono przykład

¹⁷ COHEN, R. H., CONATI, M. Le Répertoire International de la Presse Musicale. *Acta Musicologica* [online]. 1987, vol. 59, nr 3, s. 319. [Dostęp 20.07.2017]. ISSN 0001-6241. Dostępny w: <http://www.jstor.org/stable/932951>.

satyry z włoskiego czasopisma muzycznego, stanowiącej reklamę ciekawego wynalazku – klarnetu niejako „podwójnego”, o dwóch funkcjonalnościach.

Rys. 5. Przykład satyry z włoskiego muzycznego pisma satyrycznego „Gazzetta Musicale di Milano”
Źródło: Rivista umoristica Il clarinetto a doppia tonalità del professore Orsi illustrato da Jago Stapini. *Gazzetta Musicale di Milano* [online]. 1885 vol. 40, nr 31, s. 267. [Dostęp 18.08.2017]. Dostępny w: <https://www.ripmfulltext.org>.

Podlewając ogrody, właściciele nie będą już zmuszeni uciekać się do prymitywnego i niedbałego działania ręki wynajętego ogrodnika. Po obiedzie, gdy rodzina będzie popijać kawę, szczęśliwy właściciel będzie się delektować dźwiękami klarnetu in B i dobroczynnym deszczem in A¹⁸, który nada wigor roślinom i łąkom spalonym lipcowym i sierpniowym słońcem. Polecamy to zastosowanie klarnetu o podwójnym stroju zasłużonemu i przezornemu Zygmuntovi¹⁹.

¹⁸ Ujmując w bardzo dużym uproszczeniu, określenie „klarnet in B” oraz „klarnet in A” dotyczą dwóch różnych typów klarnetu o odmiennym stroju. Przedstawiona satyra stanowi jeden przykład z całej serii całkowicie poświęconej wynalazkom prof. Orsi z klarnetem w roli głównej. W innych sytuacjach polecany klarnet po dmuchnięciu w ustnik zamienia się w stetoskop do osłuchiwania pacjentów albo rozkłada się w parasol podczas ulewy.

¹⁹ Treść satyry w tłum. autorki.

Autorka pragnie złożyć serdeczne podziękowania Panu Benjaminowi Knysakowi pełniącemu funkcję wicedyrektora RIPM, za udostępnienie baz Online Archive of Music Periodicals i e-Library of Music Periodicals. Dzięki temu miała możliwość zapoznania się z ich funkcjonowaniem, a także zamieszczenia w niniejszym artykule przykładów pochodzących z pierwszej z baz.

Bibliografia:

1. A brief introduction. W: *RIPM* [online]. [Dostęp 2.09.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/?page=About>.
2. BUJA M. A quarter-century of success: An interview with H. Robert Cohen, founder and director of the Répertoire International de la Presse Musicale RIPM. *Fontes Artis Musicae* 2007, vol. 54, nr 4, s. 385–390. ISSN 0015-6191.
3. CALVORESSI, M. D. Music in the foreign press. *The Musical Times* 1937, vol. 78, nr 1131, s. 428. ISSN 0027-4666.
4. COHEN, R. H. An Introduction to the Four „R”: Le RILM du XIXe siècle. *Periodica Musica* [online]. 1983, vol. 1, s. 1. [Dostęp 22.07.2017]. ISSN 0822-7594. Dostępny w: <http://www.ripm.org/pdf/PeriodicaMusica/pm01.pdf>.
5. COHEN, R. H. i in. *RILM Annual Reports (1981–2017)* [online]. [Dostęp 20.08.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/?page=AnnualReports>.
6. COHEN, R. H. Répertoire International de la Presse Musicale. W: *Grove Music Online* [online]. [Dostęp 10.08.2017]. Dostępny w: <http://www.oxfordmusiconline.com>.
7. COHEN, R. H. RIPM: An Overview: The paper presented at the Conference of the Music Library Association, 6 March 1985. *Periodica Musica* [online]. 1985, vol. 3, s. 31-32. [Dostęp 24.07.2017]. ISSN 0822-7594. Dostępny w: <http://www.ripm.org/pdf/PeriodicaMusica/pm03.pdf>.
8. COHEN, R. H. RIPM: The first twenty-five years (1981–2002). *Periodica Musica* [online]. 2005, vol. 10/11, s. 1. [Dostęp 22.07.2017]. ISSN 0822-7594. Dostępny w: <http://www.ripm.org/pdf/PeriodicaMusica/pm10.pdf>.
9. COHEN, R. H., CONATI, M. Le Répertoire International de la Presse Musicale. *Acta Musicologica* [online]. 1987, vol. 59, nr 3, s. 308–324. [Dostęp 20.07.2017]. ISSN 0001-6241. Dostępny w: <http://www.jstor.org/stable/932951>.
10. COHEN, R. H., KNYSAK, B. RIPM Online Archive of Music Periodicals (1800-1950). *Notes* 2010, vol. 66, No. 4, s. 391–420. ISSN 0027-4380.
11. COHEN, R. H., KNYSAK, B. RIPM Online Archive of Music Periodicals (Full-text). Rec. MANTZ, S. L. W: *Notes* 2010, vol. 66, No. 4, s. 836-839. ISSN 0027-4380.
12. FEDOROV, V. Périodique. W: Dufourcq, R. (red.). *Larousse de la musique: ouvrage en 2 volumes [M–Z]*. Paris: Librairie Larousse, 1957, s. 179–180.
13. FELLINGER, I. I in. Periodicals. W: *Grove Music Online* [online]. [Dostęp 21.07.2017]. Dostępny w: <http://www.oxfordmusiconline.com>.
14. FELLINGER, I., Reflections on nineteenth-century periodicals and musicological research. *Periodica Musica* [online]. 1983, vol.1, nr 1, s. 5-6. [Dostęp 24.07.2017]. ISSN 0822-7594. Dostępny w: <http://www.ripm.org/pdf/PeriodicaMusica/pm01.pdf>.
15. Forthcoming titles. W: *RIPM* [online]. [Dostęp 2.09.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/?page=Forthcoming>.
16. MICHAŁOWSKI, K. Bibliografia muzyczna czasopism w Polsce. *Biblioteka Muzyczna – Music Library* 1983-1984. Warszawa: SBP Sekcja Bibliotek Muzycznych, 1986, s. 35–47. ISSN 0239-9644.
17. MRYGOŃ, A. Czasopisma muzyczne. W: Chodkowski, A. (red.). *Encyklopedia muzyki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001, s. 175–177. ISBN 8301134100.
18. Partner Libraries. W: *RIPM* [online]. [Dostęp 2.09.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/?page=PartnerLibraries>.
19. RILM Annual Report 1981. *Fontes Artis Musicae* 1982, vol. 29, s. 154–169. ISSN 0015-6191.

20. RIPM [online]. [Dostęp 20.07.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/index.php>.
21. *RIPM Annual Report* [online]. Amsterdam: IAML, 2009. [Dostęp 22.07.2017], Dostępny w: <http://www.ripm.org/pdf/AnnualReports/2009Amsterdam.pdf>.
22. RIPM Contributors. W: *RIPM* [online]. [Dostęp 23.08.2017]. Dostępny w: <http://www.ripm.org/?page=Contributors>.
23. Rivista umoristica Il clarinetto a doppia tonalità del professore Orsi illustrato da Jago Stapini. *Gazzetta Musicale di Milano* [online]. 1885 vol. 40, nr 31, s. 267. [Dostęp 18.08.2017]. Dostępny w: <https://www.ripmfulltext.org>.
24. WAGSTAFF, J. Periodicals. W: *The Oxford Companion to Music* [online]. [Dostęp 16.08.2017]. Dostępny w: <http://www.oxfordmusiconline.com/>.